

‘Mimarın eğitimi’ üzerine spekülâtif bir deneme

* Seven YÜCEL¹, Semra AYDINLI²

¹ Öğr. Gör., Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

² Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

ÖZET

Anahtar Kelimeler:
mimarın eğitimi, hayat boyu öğrenme, araform/ara uzam, öğrenme stratejileri, farkındalık, eleştirel düşünme

‘Mimarın eğitimi’ çift anlamlı çağrışımları olan spekülâtif bir terim. Mimarlık eğitiminin sorgulanmasında bu kurgusal terimin çağrışımları farklı açılımlara neden olduğundan son yıllarda çok sık kullanılıyor. Bu makalede söz konusu terim, öğrenme odaklı eğitim stratejisi bağlamında mimar adayının eğitime başladığı ilk andan itibaren hayat boyu öğrenme sürecine uzanan bir zaman aralığını kapsıyor; ve eğitimde sürdürülebilirlik ve esneklik ilkesine gönderme yapıyor. ‘Mimarın eğitimi’ üzerine tartışmalar mimarlık toplum ilişkisini de farklı açılardan sorgulamamıza yardımcı olmaktadır. Türkiye’de toplum ve mimarlık ilişkisi, mimarlık politikaları geliştirme çabaları, eğitim sırasında kazanılmayan çevresel duyarlılık ve toplumsal sorumluluk nedeniyle son derece yetersiz. Mimarlık bilgisinin değişen, değişime direnç gösteren paradoksal konularının bir arada ele alınmasına kapı açan “mimarın eğitimi” terimi öğrenme odaklı bir eğitim stratejisinin ve taktiklerin gelişmesine katkı sağlayabilir. Bu makale, günümüzde tartışmaların ekseninde yer alan eğitimin paradokslarını ve derin ilişkilerini, arada olma haline gönderme yapan araform / ara uzam kavramı üzerinden anlama ve açıklama odaklı bir yaklaşım olarak düşünülebilir. “Mimarın eğitimi üzerine spekülâtif bir deneme” adlı bu araştırma yazısı özgün bir eğitim stratejisi arayışı bağlamında ara uzam gerçekliğinin olası durumlarına ilişkin taktik üretme denemesi olarak düşünülebilir.

Speculative experiment based on architect’s education

ABSTRACT

Key Words:
architect’s education, lifelong learning, in-between, learning strategies, awareness, critical thinking

“Architect’s Education” is a speculative term having double meaning connotations. Recently this term still has been used in inquiring the architectural education since its initiatives give rise to many connotations. In this article, this term consists of an interval extends from beginning of the education in the context of learning focused education strategy to the lifelong education referring to the principles of flexibility and sustainability. The debates on Architect’s Education’ also help us to inquire the mutual relationship between architecture and society from different perspectives. In Turkey the relationship between the architecture and society, the efforts in developing the politics in architecture are inadequate as the social responsibility and environmental sensibility are not developed adequately during the education. The term ‘architect’s education’ that gives way to consider all the paradoxical issues concerning architectural knowledge that requires change and resists the change, may contribute to develop the learning-focused strategies and tactics. The aim of this article is to propose a new approach to learning to learn focusing on the in-between concepts in understanding and interpreting all the deep meanings and paradoxes of education which were almost the recent themes of the debates. This research article entitled “architect’s education based on speculative experiment” tries to find out some possibilities of in-between reality that generates tactics in the context of a search for an original education strategy.

Giriş

Geleneksel olarak mimarlık eğitimi denenmiş, kanıtlanmış, önceden tahmin edilebilir, rasyonel ve kemikleşmiş değerler sistemi üzerine yapılandırılmıştır. Türkiye’de olduğu gibi, ABD ve AB ülkelerinde de birçok mimarlık bölümü yeni olana, bilinmeyene kuşku ile bakıyor ve değişime direnç gösteriyor. Birçoğu da yeni fikirleri benimsemeye çalışırken yeni olanın karşı çıktığı kurulu değerler tarafından uygulanan araçları kullanıyor. Çeşitli ortamlardan beslenen öğrenci, mevcut sistemin değişime direnç gösteren araçlarını kullanmak zorunda kaldığında motivasyon azalıyor; öncelikler ve değerler çatışması içinde öğrenme gerçekleştiremiyor. Bugün son derece hızla değişen bir dünyayı deneyimliyoruz. Gündelik hayatın içinde zihinsel ufkumuz ve usule ilişkin çatığımız, her gün kültürel, sosyal yapıyı çevremizi belirleyen koşulların, kapasitelerin ve beklenmeyen olasılıkların modifikasyonu tarafından etkileniyor. Stabil olmayan, akışkan, tahmin edilemeyen parametreler ve faktörler tarafından etkilenen tüm aktiviteler dünyaya bakış açımızı değiştirmemizi öngörüyor. Bugün her meslek alanında eğitimin amacı, bilgiye ulaşma yollarını bilen, mevcut bilgi üzerinden eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirmektir. Mimarlık eğitimi bu açıdan bakıldığında, hayat boyu bilgiyi keşfetme, bütünleştirme, paylaşma ve uygulama için gerekli öğrenme alışkanlığını, zihin yapısını beslemeye yönelik ortam yaratma meselesidir.

Bu bağlamda mimarlık ortamında yaşanan değişimi anlama ve yorumlama, bütünü nasıl bir ağ ilişkisi içinde olduğuna dair farkındalık, mimar adayının kazanması gereken formasyon, eğitimin yeniden düşünülmesine olanak sağlar. Dışsal ve içsel dinamikleri olan bu değişim, mimarın eğitiminin, mimarlık eğitimi için önerilen modellerden farklı bir yaklaşımla araştırmasını gerekli kılar. Mimarlık bilgisinin nesnesine odaklanan eğitim – mimarlık eğitimi modelleri - öğretim odaklı ve ders programlarının biçim ve içeriğine yönelik bir yaklaşım içerir. Oysaki mimarın eğitimi düşüncesini zemin alan bir yaklaşım öğrenme odaklıdır; dolayısıyla bireyin anlama, bilgi ve becerileri içselleştirme yetisi, farkındalık kazanma amaçlı bir eğitim stratejisi ile farklı bakış açılarına göre çeşitli taktiklerin geliştirilme çabasını içerir. Öğrenme odaklı eğitimde hedef “öğrenmeyi öğrenmek” ve bunun için gerekli koşulların öğretenler tarafından yaratılmasıdır. “Öğrenmeyi öğrenmek”, bilginin koşullara göre nasıl değiştiğini, nedenselliğini anlama ve yeniden yorumlama becerilerini geliştirdiğinden, bireyin içinde bulunduğu ortamı anlamasına ve yeniden düşünmesine olanak sağlar. Bu bakış açısı, mimarlık bilgisini elde etme ve yeniden yapılandırma becerisinin yalnızca eğitim kurumlarında kazanılamayacağını; mimar adayının kazanmış olduğu bu formasyon ile eğitimi hayat boyu devam eden sürecin bir parçası olarak görür. Mimarın eğitimi “öğrenmeyi öğrenme” odaklı olduğu sürece günümüz mimarlık ortamında yaşanan değişim ile paralel bir esnek davranış eşgüdümü yakalamak olasıdır. Mimarlık ortamındaki değişimi, nedenselliğini anlamak için, ortamının belirleyicilerini, koşullar ve koşullandırmaları içeren dışsal ve içsel dinamikleri birer etkin faktör olarak düşünmek gerekiyor. Küresel ölçekte standartlaşma ve aynı zamanda kişiselleştirme çabaları, mimarın eğitimi ve pratiği üzerine etkin faktör olarak dışsal dinamikler; toplumsal olarak mimarlık ortamı ile kurulan ilişki biçiminde ortaya çıkan etkin faktör olarak içsel dinamikler mimarlık eğitimi bütünsel bir yaklaşımla yeniden düşünmeye yol açar. Aslında dışsal ve içsel değişim dinamikleri bu çalışmayla birbirleri ile

ilişkilerini anlamak için - eşit mesafeden bakılarak yaratılan ‘ara durumları’ yani üçüncü bir durumu anlamak için - ayrıştırılmıştır. Çünkü mevcut durum, öngörülen üst söylemlerle, kendiliğinden olan arasında ortaya çıkan bir ara durumu yansıtır. Bu çalışmada, mimarlık ortamında bugün yaşanan değişimi anlamak için ara durumların farkındalığı ile geriliminde ortaya çıkan bakmak gerekliliği vurgulanmakta ve buna paralel olası eğitim stratejileri tartışılmaktadır.

Literatürde mimarlık disiplini dışında farklı disiplinlerde kullanılan araform kavramı üzerinden mimarlık eğitiminin sorunlarını anlama ve yorumlama bu araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu kavramsal çerçeve, her olgu karşısında farklı bir taktik geliştirme stratejisi / bir çerçeve model önerir; esneklik içeren çerçevenin oturduğu zemin bir tür tampon bölgede oluşan durumları açıklayan araformdur. Günümüzde karşılıklı etkileşimlerin olduğu değişimi tetikleyen bir zemin olarak araform kavramı, zaman-mekan ilişkilerine de vurgu yapan ara-uzam kavramı şeklinde dillendirilmektedir. Mimarın eğitimi terimi, ara-uzamların farkındalığı ile eğitim sorunsalının paradokslarını aşmayı mümkün kılar. Mimarın sahip olması gereken formasyonun / pratik bilgi ve becerilerin, üniversite ortamında nasıl kazanabileceği ya da tersi eğitimde verilen- kazanılan bilgi ve becerilerin meslek pratiğinde nasıl yansımaları olabileceği bu paradoksal yapının en belirgin tartışma odağını oluşturur.

Günümüz mimarlık ortamının paradokslar içeren ağ ilişkisinin eğitime yansımalarını çözümlenmek amacıyla, bu çalışmada mekansal ve zamansal vurgusu olana ara-uzam kavramı tercih edilir. Çift anlamlı çağrışımları olan ‘mimarın eğitimi’ eğitimi kavramı üzerinden eğitimi yeniden düşünmek, sorgulamak için ara-uzam kavramı zemin oluşturur. Yukarıda belirtilen gerekçeler doğrultusunda araştırma sorularını içeren paradoksları yanıtlayan ara-uzam kavramı yardımıyla anlamak ve yorumlamak mümkündür. Mimarın eğitimine ilişkin bilgi üretiminde olması gereken değişken, esnek ve muğlak konuları karşılarıyla ilişkiye sokmak için sarmal bir döngüde sonsuza dek evrilen bir araştırma stratejisine gereksinim vardır. Mimarlık eğitiminde model arayışları yerine mimarın eğitimi üzerinden derinlemesine bir sorgulama, mimarlık eğitiminin eleştirel duruş ile sorunsallaştırılmasını sağlamıştır.

Eğitimin sorunsallaştırılması, esnek ve muğlak konuları anlama ve açıklama paradoksu içeren söylem analizleri ile masaya yatırıldı. Mimarlık eğitiminin karmaşık yapısı, özne nesne ilişkisine yönelik diyalogları, müzakereleri içeren söylem analizleri ile eyleme dönüşen dil pratikleri olarak okundu (anlama ve yorumlama pratikleri ile mimarlık eğitiminin ilişkisel boyutu deşifre edildi). Söylem analizleri sonunda ortaya çıkan ara-uzam kavramları üzerinden çeşitli odak grup çalışmaları yapıldı. Yaratıcı düşüncüyü tetikleyen odak grup çalışmaları, eğitimi etkileyen mimarlık ortamının içerdiği ağ ilişkisi ile bağlamında ara-uzam kavramlarına ulaşmamızı sağladı. Bu kavramlarla yaratılan tampon bölgede durarak, eğitimi toplumsal yaşamın bir uzantısı olarak görebilme sorunsalı tartışmaya açıldı.

Araform kavramından ‘Ara-uzam’a

Araform kavramını ilk kez toplumbilim alanında Mübeccel Kıray toplumsal değişimi tampon bölgeleri açıklamak için kullanmıştır. Mübeccel Kıray’ın deyiimiyle, ‘toplumbilimci olmasak da hepimizin yaşayarak öğrendiğimiz gibi toplum ne

tür bir etki olursa olsun günden geceye aniden değişmez. Aşama aşama değişir; değişmiş yönlerle değişmemiş yönlerini birbiri ile eklemleştiren ve etkileştiren tampon kurumlar, mekanizmalar, yeni 'araformlar' oluşur. Değişmeye hazır nazik dengeler yeniden kurulur. Eğer değişen yön ile değişmeyenin arası çok açılırsa, bu bir tampon mekanizmayla değil daha belirgin 'bir sosyal hareket' ile sonuçlanır. Ve yeni bir evreye ulaşmaya kadar etkileşimini sürdürür.' (Kıray, M., 2006)

Araform kavramı, doğal değişim süreçlerini tampon mekanizmalara gönderme yaparak açıklar. Kıray, dış kaynakların kendi yönlerinden, kendi politikaları ve çıkarlarınınca ince ayarlanmış tavsiye ve reçetelerini kabul ettirmeye çalıştıklarını düşünmektedir. Aynı zamanda sunulan 'reçeteler' in hiçbir zaman yerel ve dar yörelerden gelmediğini, toplumu kontrol eden üst çevrelerden, dış kaynaklardan geldiğini düşünmektedir. Bu nedenle önerilen dış kaynaklı reçetelerin, toplumun aşama aşama değişen sürecine uyumlu hale gelmesi için 'araformlar'a ihtiyaç vardır. Bu oluşumlar eklem vazifesini görerek, dengeyi ve geçişi sağlayan sistemlere dönüşebilirler. Mimarlık eğitiminde de değişim söz konusu olduğunda değişen ve değişime direnç gösteren konular gündeme gelir. Birbiriyle çelişen konular şüphesiz bir tampon bölge yaratır; bu bölge bir tür araform arayışlarına yol açar. Araform değişim dinamiklerini dayatılan reçete ya da formüllerle başa çıkma yeri olarak düşünülebilir. Araform motivasyon ve meydan okuma yeri olarak yeni oluşumları anlamamıza ve açıklamamıza yardımcı olur.

Bu bağlamda 'araform kavramı Thomas Kuhn'un Bilimsel Devrimlerin Yapısı adlı kitabının giriş bölümünde belirttiği gibi, kriz dönemlerinde ortaya çıkan, hem bulunduğu dönemi anlama hem de yeni olasılıklar üzerine düşünebilme adına yeni potansiyeller üretilmesine olanak sağlayan bir duruma işaret eder. Kuhn' a göre:

Krizi tanımlayabilirsek ve farkındaysak çözebiliriz. Tanımlamadan çözüm üretmek mümkün değil. Bugün problem olarak belirlediğimiz şey gelecekte modifiye edilecek olmalı. Yeni durumlara göre kendini güncelleyebilmeli.' (Kuhn, T.S., 2000)

Thomas Kuhn, **ara dönemler (geçiş dönemleri)** olarak tanımladığı, bilimsel devrime yol açan paradigmlar arasındaki geçişi, süreç değişince ortaya çıkan kriz dönemleri ile tanımlıyor ve kriz dönemleri içerisinde alternatif teorilerin oluştuğunu ve bunların kendi kendini üreten sistemlere dönüştüğünü düşünüyor. Dolayısıyla durağan olmayan, değişen her türlü sistem için Kuhn un da bahsettiği, geçiş dönemlerinde ortaya çıkan kriz dönemleri, tampon mekanizmaların kurulmasına zemin hazırlar. Mimarlık eğitiminde de benzer bir dönüşüm söz konusu ise değişen ve değişmeyen şeylerin birbiriyle ilişkisini paradoksal bir düşünce sistemi içeren paradigma dönüşümleri ile açıklamak olasıdır. Bu mekanizmalar, bütüncül düşünmenin uzantısı olan, geçişi sağlayan esnek modeller olmaya adaydır. Teknolojik gelişmeler, küreselleşme dinamiklerinin farkındalığı değişimi kaçınılmaz kıldığına göre, mimarlık eğitiminde de bütüncül düşünme bağlamında araform tampon bölgeleri yaratarak olası yeni stratejiler geliştirmek gerekir.

İkili dünya görüşüne karşın ortaya çıkan paradoksal durumu

okuma (anlama ve açıklama) adına araform kavramı ile benzer anlamlara sahip, ancak vurgusu ve düşünme biçimi farklı çok sayıda kavram ile karşılaşırız. Kesinlik ve doğruluk yerine olası durumları anlamak ve büyük resmi görebilmek, yeni düşünme yollarını keşfetmek, ön yargılardan kurtulmak için meselelere eşit mesafeden durup bakmak gerekiyor. Bugünün dinamiklerini anlama ve yorumlama yetimize farklı bir katkı sağlayan Karatani de arada olma durumunu transkritik kavramı ile açıklamaktadır. Transkritik, etik ile siyasal iktisat, Kantçı eleştiri ile Marxgil eleştiri alanlarının kendi sınırlarının ötesine taşarak birbiriyle ilişkilendirdiği bir mekan oluşturuyor. Her iki karşı görüşün ortak paydası olan eleştirinin anlamını yeniden kavrama girişimi bu ara-uzamda gerçekleşebiliyor. Kantçı eleştirinin durağan bir konumsallıkta takılıp kalmak yerine durmadan konum değiştirmeyi gerektirmesini de transkritik olarak adlandırmaktadır. Marx'ın da insanın farklı diller, düşünceler ve değer sistemleri ile karşı karşıya gelmesi gerektiği ve olumlu bir öğretiye varmanın mümkün olmadığı bir 'çatlak' ta, yani transkritik mekanında düşündüğünü belirtmektedir. Karatani'nin Kant ve Marx üzerine bir okuma yaparak ortaya koyduğu bu kavram, arada olmanın yani bir çatlaktan / ara uzamdan bakmanın, esnek ve eşzamanlı düşünmeye yol açması açısından önemli açılımlar getireceğini düşündürmektedir. Mübeccel Kıray tarafından geliştirilen araform kavramı bu çalışmanın başlangıç ivmesi oldu; ancak mimarlık eğitiminin günümüz dinamiklerini, bütüncül yapısını nispeten stabil bir tampon bölge arayışını dile getiren araform kavramı ile anlamak mümkün olamadı. Günümüz dinamikleri üzerinden mimarın eğitimi sorunsalını anlama ve yorumlamada karşıtlıklar arası ilişkinin daha dinamik olası sonuçlarına ulaşmak amacıyla zaman-mekan ilişkisine vurgu yapan ara-uzam kavramı kullanıldı. İngilizce "in-between" kavramı, "hem o hem bu" mantığını anlamada yardımcı olan kimi zaman "oluş", kimi zaman da "arada gerçeklik arayışı" anlamında kullanılmakta. Zaman ve mekan iç içe geçince bakış açılarındaki değişim mimarlığın 20. Yüzyılda geçerli kaygılarını ve mimarlıklarını da farklı bir düzleme taşıyor. Doğrusal bakış açısı, başlangıç ve bitiş, problem ve çözümü, neden ve sonuç gibi belirlemeci ilişkilerin yeniden sorgulanmasına yol açıyor. Doğrusal olmayan bakış açısı, kuantum mekaniği ile gelişen dünya tasavvuru ile paralel olarak bildiğimiz, inandığımız söz konusu ilişkileri tersyüz ediyor. Çözüm diye bulduğumuz her sonuç yeni bir başlangıca, farklı bağlamlarda farklı çözümlerin olduğuna işaret ediyor. Bu bağlamda ara-uzam kavramı günümüzde karşıtlıklar arası geçişleri, düşünsel imgeleri ilişkiyel düşünmeye çağırıyor; ara-uzamda karşıtlıkların farkındalığı ile bilginin üretimi ve bireysel gelişim önemli bir beceri olarak karşımıza çıkıyor.

"Mimarın Eğitimi" üzerinden kurgusal açılımlar

Mimarın eğitimi düşüncesi, bireyi hayat boyu sürececek bir eğitimin merkezinde görür. Bireyin yani mimarın, yalnızca lisans eğitim sürecinin içinde değil, içinde bulunduğu tüm mimarlık ortamı ile ilişki kurarak, onu anlamayı, sorgulamayı ve bilgiyi bu ortam içerisinde dönüştürebilmesini sağlar. Dolayısıyla mimarın eğitimi, mimarlık eğitimi düşüncesinden farklı olarak, toplumsal ilişkileri ve toplum için kullanılabilir bilgi üretimini de sürece dahil edebilmeyi öngörür. Eğitim sırasında mimarlık ve kenti ilgilendiren tüm konularda eleştirel ve ilişkiyel düşünebilme, toplumsal duyarlılığı ve sorumluluğu kazanabilme mimarlık toplum ilişkisini tasarım alanında da irdelemek için güçlü bir farkındalık kazandırır. Farkındalık,

farklı düşünebilmektir, yaratıcı düşünme becerisi ile kazanılır. Öğrenme merkezli eğitim, mimar adayının kazanması gerekli bu ve benzeri bilgi ve beceriler için hangi ortamların nasıl yaratılacağını ve bu ortamlarda birlikte öğrenme kültürünün nasıl evrileceğini önceler. Örneğin Tekeli (2014) öğrencilere tasarım hünelerinin öğretilmesinde temel mekanizmanın stüdyo dersleri olduğunu ve bu derslerinin öğrencilere kazandırdığı, pek de farkında olunmayan jenerik hüneler bakımından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu derslerde bir öğrenci bir konuyu ele almakta, kendi araştırmasıyla öğrenmekte, ilgili sorunları tanımlamakta, bunlara bir çözüm üretmekte, ürettiklerini, bir topluluk önünde jüriye sunmakta, eleştirilere muhatap olmakta, bunları yanıtlamakta, düşüncesine sahip çıkmaktadır. Tekeli'ye göre bu çok kıymetli jenerik bir kapasitedir, diğer mesleklerin eğitiminde verilmemektedir. Bu nedenle de iş yaşamına atıldıklarında kolayca ayrıcalıklı bir konuma sahip olmaktadırlar.

Mimarın eğitimini ideal olarak yapılandırılan bir ortamda mevcut değerler sistemi üzerinden düşünebilmek güçtür. İdeal olan ile gerçeklik arasında ilişiksel düşünebilen bir bakış açısı ile sorunlara yaklaşmak gerekir. Ayrıca koşullar hızla değişmektedir ve tüm alanlara hakim olabilmek olası değildir. Bu nedenle dışsal dinamikler olarak küresel ölçekte standartlar ile içsel dinamikler olarak toplumsal değişimlerin 'ara uzamı' nda eğitimi yeniden düşünmek gerekiyor. Bilginin hızla değişmesi, küresel ortamda kolay erişilebilir olması, akreditasyon ve uyum süreçleri gibi dışsal dinamikler bugünü anlama, farkındalık ve hayal gücünü harekete geçirmede yetersiz kalmakta. Dışsal ve içsel dinamikler arasında gidip gelebilecek ve birbirine hareket alanı kazandıracak bir "ara uzam" geleceğe ilişkin öngörülerde bulunabilecek bir bakış açısı geliştirebilmek açısından önemlidir.

Bilimde akıl ve gözlem yoluyla gerçekliği açıklamaya çalışan tek doğruya dayalı pozitivist paradigmanın terk edilmesiyle, öğretim yöntemlerinde de özne merkezli, çoğulcu bir yaklaşım egemen olmaya başlamıştır. Buna göre öğrenme, bireyin çevresinde olup-bitenlere bir anlam yüklemeye sürecidir. Doğru tek değildir; herkesin kendi deneyimine ve değerlerine göre örüntülenen doğrular vardır (Özden, 2013). Buna göre, mimarın eğitimi "öğrenmeyi öğrenme" için yaratılan entelektüel ortamda gerçekleşir. Öğrenmeyi öğrenme öğrenci merkezli / öğrenme odaklı eğitime yönelik bilimsel geçerliliği olan yeni bir paradigma üzerine eğitim bilimlerinde yoğun çalışmalar sürdürülmektedir. Yeni eğitim paradigmasında, bütünsel yaklaşımın içinde barındırdığı paradokslar, çelişkiler ile baş etme çabası, bu çalışmada 'ara uzam' kavramı üzerinden sorgulanmaktadır. Bu bağlamda formel eğitimin hayat boyu öğrenme formasyonu kazandırmadaki yetersizliği, informal eğitim ile ilişkisi 'ara uzam' kavramı üzerinden dengeli birliktelik arayışlarına yol açabileceği düşünülmektedir.

Hiçbir zaman okul hayatınızın eğitiminize karışmasına izin vermeyin.

Mark Twain

Twain'in bu sözü aslında eğitim üzerine düşündürücü bir vurgu yapmaktadır. Ken Robinson'un "okul yaratıcılığı öldürür" argümanı ile bir arada düşündüğümüzde informal

eğitimin rolü önemli ölçüde belirginleşir. Oysaki okul olarak kastedilen formel eğitim - belirli bir formatta uygulanan eğitim - ile sınırlı olduğunda, onun biçim ve içeriği içinde bulunduğu dönemin koşullarına göre değişiklik göstermektedir. Kuşkusuz tek başına informal eğitim beklentisi değildir söz konusu olan; formel eğitimin karşıtı olan informal eğitim ile dengeli bir birliktelik sergilemesidir. Belki de 'ideal' bir duruma ya da 'an'a ulaşmak olası değildir, olmamalıdır da. Bu çalışmanın odak noktası da bu yüzden eğitim modelleri ya da eğitim programları üzerine değil; bireyin konumunu, içinde bulunduğu dönemi ve koşulları anlama kavrama ve yorumlama yetisini öğrenme motivasyonuna dönüştüren ortamları sorgulamaya yöneliktir. Bu nedenle öğrenme odaklı eğitim ile kazanılan bilgi, beceri ve yetkinlikler hayat boyu öğrenme için farklı bir zihin yapısının gelişimine yol açar.

Tüm eğitim sistemleri için düşünülebilecek olan bu durum mimarlık üzerine düşünmeye başladığımızda, etkileşim içinde bulunduğu bileşenlerin çokluğu nedeniyle daha bütünsel bir ilişki ağı içerisinde düşünmeye sürükler. Bugün bilginin sürekli değiştiği bir ortamda, mimarın öncelikle bu değişime ve farklılığa cevap verebilecek düşünme yollarını bilmesi gerekir. Bilgiye ulaşabilme ve ona her bağlamda farklı bir konum kazandırabilme bilinci, onu dönüştürebilme yetisi, kalıplaşmış, kural haline gelmiş bilginin aktarılmasının önüne geçmelidir. Mimarlığın kesin olmayan belirsizlik ve çelişki içeren tüm konularında ki bu durum günümüzde giderek etkin olmakta; esnek düşünebilen, sorgulayan, bilgiyi 'yeni' olana dönüştürebilen, karmaşıklık ve çelişki içeren sorunlara karşı toleranslı olabilen bir mimar yetiştirmek, eğitimde öncelik kazanmalıdır (Aydınlı, 2001).

Öğrenme odaklı eğitim stratejisinde mimarın formasyonu sorgulanırken öncelikle günümüz mimarlık ortamının tüm dinamiklerinin eğitim ile ilişkisini düşünmek gerekir. Aslında mimarlığa bir tanım getirme, 'mimarlık nedir?' sorusuna yanıt arama, mimarın kendi eylemini sorgulaması ve 'nasıl' sorusuna cevap araması ile başlar. Mimarlığın kuramsal olarak yazılı tanımlarıyla karşılaşmamız, mimarlığın varlık sürecine karşın oldukça geç olmuştur.

Günümüze ulaşan ilk eser olarak bilinen, Vitruvius'un 'De Architectura'sında (M.Ö 25).mimarlığın ne olduğu konusundan çok, mimarın ve mimarlık eyleminin nasıl olması gerektiğine ilişkin bir tanım yapılmıştır. (Güney, D., Yürekli, H., 2004) Vitruvius, Kitap I, I. Bölüm de mimarın eğitimi olarak ele aldığı başlık altında şöyle der: 'Tüm işlerde, fakat özellikle de mimarlıkta şu iki nokta vardır: Kendisine anlam verilen ve ona anlamını veren. Bu nedenle, mimar hem doğal yeteneklere sahip, hem de eğitime yatkın olmalıdır.' derken aslında mimarın gelişim ve eğitimi için bireysel donanımını geliştirebilmeye yatkınlığı üzerine ilişkin bir vurgu görülebilir. Çok yönlü bir bakış açısı ile mimarlık pratiğinin ve eğitiminin gerçekleştirilmesi gerektiği ve bunun son derece önemli olduğu yaklaşık 2000 yıl öncesinde dile getirilmiş; ancak uzmanlaşma ile söz konusu çok yönlü düşünme, yapma eylemi sekteye uğramıştır.

18. yüzyıl ortalarından itibaren bilim, sanat ve mimarlık akademilerinin yanı sıra, el sanatları ve mühendislik gibi teknik okulların gelişmesiyle bilgi ve meslek arasındaki ayrımlar keskinleşmeye başlamıştır (Tanyeli, U. 2000). Bilgideki uzmanlaşma ve mesleki uzmanlaşma, yapı üretimiyle ilgili mesleki kimliklerin de çoğalıp farklılaşmasına yol açıyordu. Mimarlığın öğretim birliği ve değerler sistemindeki bütünlük

parçalanmaya başlamıştı. Mimarlık disiplininin diğer disiplinlerin etkilemeye ve kontrol altında tutmaya çalıştığı bir alan olmaya başlaması ile mimar, yaptıklarını adlandırma ve haklı çıkarma gereği duyuyordu. Mimarlar böylece ilk mimarlık söylemlerini üretmeğe başladılar, çünkü mimarlık söylemleri meşruiyet arayışının aracı olarak gündeme gelir. (Gürdallı, H., Yücel, A., 2006) Bu meşruiyet ve tanım getirme arayışı mimarlık eğitimi modellerinde de kendini göstermeye başlamıştır. Bunların bilinen en belirgin örneklerinden biri olan Bauhaus ekolü gibi oluşumlarla farklı odaklarda mimarlığa tanım getirme çabası görülmüştür.

Conrads' a göre, Walter Gropius toplum için yeni bir dünya kurma, düzenleme söylemini eğitim programına da taşıyarak mimarlığın uygulaması ve eğitimin aynı hedefler doğrultusunda çalışmasını amaçlamıştı. Bu nedenle Bauhaus ekolü (1919), ayrılmaya başlayan mimarlık uygulaması ve eğitimi alanlarının farkında olan ve bu alanları bütünleştirme çabası içine girmiş bir oluşum olarak değerlendirilebilir. Ancak Bauhaus ekolü üzerine yazılan kitaplar, makaleler bir dönem ayrıştırılmış, indirgenmiş bir zihin yapısının ürünü olduğundan söz konusu bütünleştirme çabasını açıklamakta yetersiz kalmıştır. Sanatın ve zanaatın farklı alanlarını tasarım disiplini içinde bütünleştirme çabası öncelik kazanır; kendi alanında uzman kadro ile yapan öğretir yaklaşımı, ancak usta çırak ilişkisi yerine birlikte öğrenme kültürü üzerine inşa edilen bir eğitim modeli, benimsenir.

20. yüzyılın üçüncü çeyreğine gelindiğinde bir taraftan da insan aklına, insan zihninin soruları algılama, çözümleme yeteneğine, rasyonel düşünceye olan inanç sarsılmaktaydı (Roth, M. L., 2000). Capra' ya göre de, 20. yüzyılın biliminde çeşitli disiplinlerde gelişen sistem düşüncesi, indirgenemeyen bütün kavramını ortaya koymuştur (Capra, F., 1996). Yaşamın doğasının anlaşılabilirliği için yapılan araştırmaların temel düşüncelerinden olan bütünsel bakış, mimarlık kavramlarında da yansımaları bulmuştur. Örneğin 'ara uzam' kavramı zamansal ve mekânsal gerilimleri yaratıcı düşünceye dönüştürür. Karşıtlık içeren kavramlara eşit mesafede durmayı sağlayan 'ara uzam' kavramı bütünsel bakışın paradokslarını nasıl düşündüğümüze ya da olası düşünme yollarına dair ipuçları arayışını tetikler. Sistem düşüncesinin açık uçlu, kendini sürekli güncelleyen bir yapı içermesi nedeniyle ara uzam çağrışımları kendinden organizasyonlu doğal süreçlere gönderme yapar.

Mimarlık, kendi içinde ve diğer disiplinlerle etkileşimi sonucu gelişen yeni düşünce ve yaklaşımlarla, kendini sürekli değiştirmekte; dolayısıyla net bir tanım yapılamamaktadır. Bu yüzyıla gelindiğinde, bilim ve düşünce dünyasındaki gelişmeler eşliğinde mimarlığa bir kapalı düzen değil, açık kendinden referanslı bir sistem olarak bakılmaktadır. Güney ve Yürekli'ye göre, özellikle varlıkbilim alanındaki çalışmalar eşliğinde, mimarlık bir düzen biçiminden çok, bir iletişim biçimi olarak tanımlanmaktadır. Mimarlık anın içinde ötekiler ile oluşturulan bir asimetrik iletişim sürecidir. Her "öteki" ile kurulan iletişim, mimarlığın kendini yenilemesini, sorgulamasını, eleştirmesini ve böylelikle kendini her öteki ile karşılaşma anında yenileyebilen, açık uçlu bir sistem olmasını sağlar.

Small'un ifadesiyle, mimarlığın bu açık uçlu sisteme yanıt verebilmesi için mimarlık eğitiminde de farklı yaklaşımlara gereksinim vardır. Bu yaklaşımlardan biri, mimarlık eğitiminde rasyonel düzenin katılığını sezgisel bilgi ile

dengelemektir. Farkında olmadan yakalanan sezgisel bilgi, bilinci zihindeki kurallar dizisinden kurtarır ve böylelikle açık uçlu problemlere çözümler bulmada ve olasılıklar oluşturmada gerek duyulan güçlü araç olabilir diye düşünülmektedir. Sezgisel bilgi ile rasyonel / mantıksal bilginin ara uzamda çeşitli ilişkisel açımları olabilir. Açık sistemi oluşturan zihin yapısı, birbirinin karşıtı olan, daha önce biraraya gelemeyeceğini düşündüğümüz bilgi türlerini; bilişsel – duyuşsal, sezgisel – mantıksal, çağrışımsal - gösterimsel, görünen- görünmeyen, sözel - görsel, söz ile ifade edilen – edilmeyen bilgiyi birarada düşünmemizi sağlar. Bu ve benzeri karşıtlıklar ara uzam kavramı ile düşünömsel / refleksif ilişki kurarak sonsuza dek eklenecek çoğalan düşünme yolları sunar. Kuşkusuz refleksif düşünebilmek esnek düşünce ile; açık sistem kurgusu ile yaratılan ara uzamda her iki karşıt duruma eşit mesafede durmakla, gerçekleşir.

İlhan Tekeli, mimarlık eğitiminin insanla ilişkisinin kurulması kadar, sosyal ve politik olanla da ilişki kurulması gerektiğinin altını çizer. İlgili disiplin alanlarında verilen çok sayıda ders bulunmasına ve öğrencilerin de bu dersleri çoğu kez seçmeli olarak almalarına karşın, bu dersler yoluyla kurulan ilişkinin çoğu kez yamama kaldığını, derinden bir ilişki kuramadığını vurgular. Tekeli'ye göre, "bu ilişkinin daha derinden kurulmasının yolunun, içeriği ve ele alınış biçimi değiştirilmiş mimarlık tarihi derslerinden geçmektedir ve mimarın formasyonunda mimarlık tarihi dersleri merkezî bir konumda olmalıdır. Günümüzde mimarlık tarihi çoğunlukla mimarlık stilleri tarihi biçimde verilmektedir. Benim merkezî önem yüklediğim mimarlık tarihi dersleri çok farklı bir içeriğe sahip olacaktır. Sosyalle, siyasalla derinden ilişki kurabilen, yapı teknolojisi ve değişmesiyle bağlantılı, tasarım kuramına atıf yapan, her dönemin tarihini anlatırken mimarlık kritiğini yapabilen bir tarih." Bu bağlamda 'mimar'ın eğitimi mimar adayına, mimarlık ile birincil veya ikincil olarak ilgili tüm alanları birbiriyle ilişki içinde öğrenme; birbiriyle çelişen konuların yarattığı gerilimi eleştirel düşünme süzgecinden geçirebilme formasyonunu kazandırmış olacaktır. Diğer bir deyişle mimarlık konularını toplumsal katmanların açılımı bağlamında ele alma becerisi söz konusu eleştirel düşünme yetisi ile gerçekleşir ve toplum mimarlık ilişkisine dair farkındalık kendiliğinden ortaya çıkar. Öğrenme merkezli eğitim stratejisinde öğrenen bu olgunun ortaya çıkabilmesi için farklı ortamlar hazırlar.

Yürekli ve Yürekli'ye göre, günümüzde üniversiteler, öğrencilerinin entelektüel gelişimlerini, verdikleri meslek eğitimi kadar önemsemektedirler. Üniversite eğitimi artık sadece somut olan bilgiyle uğraşmamakta; daha çok tanımlanması zor olana, belirsiz olana odaklanmaktadır. Belirsizliğin arttığı, eğitimin açık uçlu hale geldiği bir dünyada sezgiler, sağduyu, duygusal zeka, sorumluluk duygusu, adalet duygusu, etik sorumluluk, çevresel duyarlılık, esneklik, yaratıcılık gibi soyut kavramlar öne çıkmaktadır.

Değişkenliği yakalama ve mevcut durumlara cevap verebilecek donanımda mimarlar yetiştirme kaygısı bugün aratarak devam etmektedir. Eğitimin sistemleştirilebilmesi adına yapılan pek çok akademik çalışma bulunmasına rağmen, bu önerilerin de uygulamaya dönüştürülmesi adına güçlükler yaşanmaktadır. Mimarlık eğitimi de, değişen mimarlık ortamının sağladığı koşulların dinamiklerinden sürekli etkilenmekte ve değişmektedir.

Avrupa mimarlık okulları bölüm başkanlarının yıllık toplantılarında da vurgulandığı gibi, mimarlık eğitiminde

paradigma değişimlerinden söz ediliyor; meslek pratiği ve eğitim kurumlarından edinilen bilgi ve beceriler arasındaki kopukluk sorunsalı tartışılıyor. Mimarın eğitimi sorunsallaştırıldığında bu kopukluğun yarattığı boşluktan / ara-uzamdan / pratik ve eğitime eşit mesafede durarak mimarlık eğitimine ilişkin programların hazırlanması söz konusu paradigma değişikliklerinin en fazla konuşulan ve çeşitli varyasyonlara açık olanıdır. İlhan Tekeli (2014), mimarlık bölümlerinin programlarının oluşturulurken, ülkede ve dünyada mimarlık hizmetinin verilmesinin örgütlenmesinde ne tür değişiklikler olacağı konusunda bir öngörüye sahip olunması gerektiğini vurgular. Tekeli'ye göre: *"Küreselleşen dünyada mimarlık hizmetlerinin verilmesinde / alınmasında bir küreselleşme yaşanmaktadır. Türkiye'de mimarlık mesleğinin profesyonelleşme tarihine baktığımızda mimarların, içteki pazarlarını korumak için ciddi bir mücadele verdiğini görürüz. Böyle bir tarihsel bağlamda Türkiye'de mimarlık hizmeti, başlangıçta büyük devlet büroları ve küçük bağımsız özel bürolar eliyle verilmeye başlanmıştır. Günümüzde devlet büroları gerilemiş ve hizmet hemen, hemen tamamen özel bürolar eliyle iç pazar için verilir hale gelmiştir. Böyle bir yapıyla mimarlık hizmetleri üretiminin dünya pazarlarına açılması çok zordur..."*

...Günümüzde eğitim kurumları hâlâ mimarlık eğitimlerini tasarım hünerlerine odaklayarak, mimarlık pratiğinin küçük bürolarla gerçekleştiği / gerçekleşeceği varsayımı içinde kalarak sürdürmektedirler. Oysa bu okullar aralarında Türkiye'nin mimarlık hizmetlerinin örgütlenmesine ve dışa açılmasına ilişkin bir strateji geliştirmeyi başarabilirse, eğitimlerinde önemli değişiklikler yapılması gerektiğini daha kolay fark edeceklerdir."

Dolayısıyla bugün giderek belirgin hale gelen, mimarlık ortamının çok bileşenli olma durumuna bütünsel olarak bakmaya çalışırken, etkin faktörlerin hızla değişmesi ve çeşitlenmesi nedeniyle, sistemi oluşturan parçalar arası ilişkileri görmek ve günümüz koşullarında bu ilişkileri yeniden düşünmek ve yorumlamak gerekli olacaktır.

Sonuç olarak

'Mimar'ın Eğitimi' terimi, bu makalede hayat boyu öğrenme formasyonu kazanmaya yönelik, eğitimde sürdürülebilirlik ve esneklik ilkesine vurgu yapan öğrenme odaklı bir yaklaşımın uzantısı olarak ele alındı. Bu yaklaşım bizim, hem değişimi hem de değişime direnç gösteren süreklilik paradoksunu, mimarlığın fitratında var olan tüm dinamikler ile bir arada düşünmemizi sağladı. Eğitimin paradokslarını ve derin ilişkilerini, arada olma haline gönderme yapan araform / ara uzam kavramı üzerinden anlama ve açıklama odaklı bu yaklaşımla, metodolojik olma, direktifler önerme yerine, esneklik ilkesine uygun bir yapıda koşullara göre değişen stratejiler ve taktikler üretebilme üzerine yaklaşım geliştirilmesinin gerekliliği vurgulandı. Böylece ara-uzam kavramı, mimarın eğitimi, hayatboyu öğrenme ve paradokslarla başa çıkma yetisinin kazandırmak için, farklı düşünce biçimlerinin gelişmesini sağlayacak ortamlar yaratmanın gerekliliğini ortaya koydu. Bu ortamlar aynı zamanda, mimar ile gereksinim duyduğu bilgi arasındaki ilişkiyi farklı bir düzleme "bilginin üretilmesi" sorunsalına taşınmasını sağladığı gibi, farklı alanlarda da ufuk açıcı olabilir. Arada olmak, her iki tarafa eşit mesafede hakim olabilmek, birbiriyle çelişen mimarlık konularını da ilişkiyel düşünce ile bir araya getirebilmeyi sağlayabilir.

Bu araştırma makalesinde, söz konusu mimarlık ortamında mezuna kazandırmamız gereken formasyon, 'mimar'ın eğitimi', 'ara uzam' kavramlarına yönelik farkındalık yaratmaktır. Bu farkındalık ile eleştirel düşünme yetisinin kazandırıldığı bir eğitim ortamı yaratılarak, mimar'ın eğitiminin sorunsallaştırıldığı farklı spekülative açılımlar elde edilebilir. Böylece mimarlık eğitiminin sorunlarını analiz etmek ve bunun sonuçlarına bağlı olarak senteze ulaşmak yerine mimar'ın eğitimi sorunsallaştırıldığında bütünsel düşüncenin yansımaları olan farklı spekülative açılımlar elde etmek olası hale gelebilir. Bu açılımlar sayesinde, eğitim alanında da bütünsel düşüncenin üretilmesine olanak sağlayan farklı bir bakış geliştirilebilir.

Bu araştırma makalesi aynı zamanda, söz konusu bütünsel yaklaşım ile toplum mimarlık ilişkisinin güçlenmesini sağlayan eğitim stratejisi için mimarın eğitimi odaklı spekülative bir denemedir. Kurgusal olduğu kadar eğitime ilişkin çoklu ortamlardan beslenen bilginin eklenerek çoğalmasına ve sürekli yeni durumlara adapte olabilecek bir esnekliğe sahiptir. Mimarlık ortamı, yapısı gereği geçmişten günümüze çoklu bir bilgi ortamını kapsar. Fiziksel ve sosyal birçok etkin faktör, geçmişin farklı dönemlerinin kendine özgü koşullarını oluşturmuştur. Mimarlık üretiminin de bu etkin faktörlerle birlikte varoluşu, mimarın da, içinde bulunduğu koşulları anlaması ve yorumlamasını gerekli kılar. Anlama ve yorumlama, eleştirel ve ilişkiyel düşünme, olumlu ya da olumsuz bir tepki verebilme bilgi ve becerisini yansıtır aslında.

Öğrenmenin içselleştirilmiş hali 'anlama' dır; anlama yetisi bireyi zihinsel bir yolculuğa çıkarır; toplumsal, tarihsel, kültürel, politik uğrakları vardır. Mimarın eğitimi 'anlama' yetisinin gelişimine odaklandığında, kişi bu zihinsel yolculuğunda, toplum-mimarlık ilişkisini, mimarlık politikaları üretme biçiminin olanaklarını kendiliğinden keşfedebilir. Böylece, mimarın eğitimi üzerine kurgulanan bu spekülative deneme, eğitim alanında mimar adayı ya da mimara kazandıracığı düşünülen yeni bir formasyon anlayışı ile, bilgiyi keşfetme yetisinin hayatboyu kazanılmasını sağlayabilir.

Hayat boyu öğrenme için eğitimden mesleğe, meslekten eğitime çift yönlü akış yer alır. Mimarın toplum ile ilişkisi de bu çift yönlü bakış sonucu belirlenebilir. Mimarlıkta araştırma yerine mimarlık için araştırma, çevresel duyarlılık ve etik sorumluluk gelişimi için önemli rol oynar. Bu araştırma bilinci, disiplinler-arası ve hatta disiplinler ötesi bilgi üretimini destekler ve toplum mimarlık arasındaki boşluktan – ara-uzamdan bakış açısı ile farkındalık düzeyi yükselir. Bu olgunun ortaya çıkması için, eğitim alanında da farklı ortamların hazırlanmasını tetikleyen bir durumun yaratılması sağlanabilir.

Kaynaklar

1. Aydın, S., 'An Approach To Architectural Education Based on Hermeneutical Understanding', ACTA Politechnica Scandinavia, Ci 105, 1996, pp.97-101, 1996.
2. Aydın, S., 'Awareness As a Design Paradigm The Design Studio: A Black Hole', YEM Yayınları, İstanbul, pp. 113- 136, 2007.
3. Aydın, S., 'Mimarın Eğitimi:Yaşam Boyu Öğrenme' mimar.ist, Bahar 2009, sayı 31, ss. 84-90, 2009.
4. Aydın, S., 'Mimarlık Eğitiminde Öncelikler', Mimar-ist, Ocak 2001, s. 116-120, 2001.

5. Kıray, M., Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006.
6. Kuhn, T.S., Bilimsel Devrimlerin Yapısı, (çev. Nilüfer Kuyaş), Alan Yayıncılık, 2000.
7. Karatani, K., Transkritik, (çev. Erkal Ünal), Metis Yayınları, 2008.
8. Özden, Y., Eğitimde Yeni Değerler: Eğitimde Dönüşüm, A Pegem Akademi, Ankara, 2013.
9. Güney, D., Yürekli, H., Mimarlığın Tanımı Üzerine bir Deneme, İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama, Tasarım, Cilt:3, Sayı:1, 31-42, 2004.
10. Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap, YEM Yayınları, İstanbul, 1998.
11. Tanyeli, U., Türkiye’de Mimar Kimlikleri Kısa Bir Tarihçe, Arredamento Mimarlık, 2000/06, 88-92, 2000.
12. Gürdallı, H., Yücel, A., Mimarın formasyonunda formel mimarlık eğitiminin yeri, İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama, Tasarım, Cilt:5, Sayı:1, 99-103, 2006.
13. Conrads, U., 20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar, Çev: Dr. Sevinç Yavuz, Şevki Vanlı Yayınları, İstanbul, 1991.
14. Roth, M. L., Mimarlığın Öyküsü, Ögeleri, Tarihi ve Anlamı, Çev: Argün Akça, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.
15. Capra, F., Yaşamın Örgüsü, (çev. B. Kuryel), Yapı Merkezi Yayınları, 1996.
16. Tekeli, İ., Mimarlık Eğitimi, Türkiye Yükseköğretim Stratejisi Bağlamında Mimarlık Eğitimi Üzerine Düşünceler, Mobbig 38 Toplantısı konuşma metni, 2014.